

GRAŻYNA WRONA

Towarzystwa naukowe w Krakowie przed 1939 r.

Kraków do roku 1939 był jednym z głównych ośrodków nauki polskiej. Funkcjonowanie w mieście wielu ważnych instytucji naukowych z jednej strony podnosiło jego rangę, z drugiej zaś tworzyło prężne środowisko naukowców, wybitnych jednostek, ludzi o nieprzeciętnych umysłach.

Ważną rolę jaką odegrały krakowskie towarzystwa naukowe w rozwoju i kształtowaniu polskiego życia naukowego, społecznego, a niekiedy i politycznego wyznaczają konkretne prace, których zakres dotyczył pięciu głównych kierunków:

- 1) badania naukowe,
- 2) realizacja potrzeb miasta i jego mieszkańców,
- 3) inicjatywy na polu oświaty i wychowania,
- 4) wystąpienia o charakterze politycznym w obronie przynależności ziem polskich,
- 5) kontakty i współpraca międzynarodowa.

Prowadzone badania naukowe, niejednokrotnie uzależnione od możliwości finansowych towarzystwa i jego zaplecza naukowo-badawczego, nie tylko starały się sprostać potrzebom nauki polskiej, ale również przez ich efektywny przebieg pomnażały jej zdobycze. Takie konkretne efekty przyniosły działania Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego w zakresie zwalczania chorób zakaźnych (badania nad szczepionkami), inicjatyw zmierzających do podniesienia stanu sanitarno-higienicznego kraju (profilaktyka wenerologiczna), prac nad ustalaniem terminologii medyczo-przyrodniczej (*Słownik terminologii lekarskiej polskiej*). Nie bez znaczenia pozostają również zainicjowane przez Towarzystwo badania nad stanem polskiego przemysłu farmaceutycznego, badania klimatograficzne i hydrologiczne¹. O prestiżu Towarzystwa decydowali członkowie. Wśród nich do najwybitniejszych należeli m.in. Tadeusz Browicz (1847–1928), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, anatomopatolog, odkrywca zarazka duru brzuszego (1874); Odo Bujwid (1857–1942), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, lekarz bakteriolog i immunolog, pionier polskich badań przeciw wściekliźnie; Kazimierz Kostanecki (1863–1949), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, anatom, prowadził badania z zakresu anatomii (drogi oddechowe, jelito ślepe) oraz Aleksander Oszaeki (1863–1945), profesor Uniwersy-

tetu Jagiellońskiego, lekarz internista, specjalista z zakresu biochemii, patologii cukrzycy i nowotworów, pionier gazoterapii i leczenia penicyliną w Polsce.

Niewątpliwe sukcesy o wymiarze ogólnokrajowym osiągnęło również Polskie Towarzystwo Balneologiczne realizując zamierzenia nie tylko o charakterze naukowym lecz i administracyjno-prawnym, czego dowodem był udział w nowelizacji ustawy o uzdrowiskach (1922). Powodzeniem zakończyły się działania PTB zmierzające do stworzenia naukowego ośrodka polskiej balneologii – tzn. Instytutu Balneologicznego (1938)². Spośród czołowych działaczy PTB na szczególną uwagę zasługuje Edward Korczyński (1844–1905), internista, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor prac z zakresu kardiologii, gastrologii, reumatologii, a także twórca tzw. krakowskiej szkoły chorób żołądka, pierwszy w Polsce wprowadził oddzielne wykłady z balneologii.

Analizując osiągnięcia w grupie nauk medycznych wspomnieć należy również o Oddziale Krakowskim Polskiego Towarzystwa Neurologicznego, kierowanym przez Jana Piltza, neurologa i psychiatrę, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, specjalistę z zakresu psychiatrii społecznej, zwłaszcza sądowej. Członkowie Oddziału opracowali projekt zakładu penitencjarnego dla przestępców, u których stwierdzono chorobę psychiczną oraz współdziałali z Komisją Kodyfikacyjną przy opracowaniu Kodeksu cywilnego i karnego. W sprawie tej wypowiedali się również członkowie Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego³.

Wśród inicjatyw badawczych podjętych przez członków Krakowskiego Towarzystwa Technicznego do najważniejszych należało przygotowanie materiału do polskiego słownika technicznego (1881), a także badanie stanu technicznego zabytków architektonicznych i opracowanie metod ich zabezpieczania przed zniszczeniem.

Doniosłymi dla nauki polskiej i kraju inicjatywami charakteryzowała się działalność Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Zbieżność niektórych poczynań zwłaszcza w zakresie ochrony środowiska wskazywała na wagę i potrzebę realizacji tego typu przedsięwzięć.

Polskie Towarzystwo Tatrzańskie przez lata swego istnienia czyniło starania o zagospodarowanie Tatr i dbało o racjonalną eksploatację ich bogactw naturalnych. Wieloletnie zabiegi o utworzenie parków narodowych na terenie Tatr, Babiej Góry, Pienin, Czarnohory zakończyły się jedynie częściowym sukcesem, bowiem tylko Pieniny ogłoszono Parkiem Narodowym (31 sierpnia 1930 r.). Również i Polskie Towarzystwo Geologiczne podjęło działania zmierzające do utworzenia Parku Narodowego w Pieninach oraz objęcia rezerwatem terenów Jeziora Świtez.

Szeroki wachlarz badań naukowych realizowanych przez PTT z zakresu historii polityczno-społecznej i gospodarczej, nauk o ziemi, meteorologii, klimatologii, geografii, krajoznawstwa, nauk botanicznych, hydrologii, kultury, etnografii, rolnictwa, leśnictwa w końcowym efekcie przyniósł opracowania tych zagadnień, pomnażając wiedzę o polskich Tatrach i wskazując na możliwości ich wykorzystania w gospodarce i turystyce⁴. Do czołowych przedstawicieli wspomnianych powyżej towarzystw należeli: Karol Bohdanowicz (1864–1947), geolog, specjalista w dziedzinie

górnictwa, podróżnik, badacz Rosji, części europejskiej, Turkiestanu, Syberii; Walery Goetel (1889–1972), geolog, badacz Tatr, działacz ochrony przyrody; Jan Nowak (1880–1940), geolog i paleontolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, badacz utworów kredowych i głowonogów kredowych w Polsce oraz budowy geologicznej Karpat; Władysław Szajnocha (1857–1928), geolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor prac dotyczących budowy geologicznej Karpat, kopalni użytecznych i wód mineralnych.

Towarzystwa reprezentujące nauki społeczne mają swój znaczny udział w ogólnym dorobku naukowym omawianego okresu. Członkowie Towarzystwa Prawniczo-Ekonomicznego uczestniczyli m.in. w działaniach Komisji Kodyfikacyjnej (prace nad kodyfikacją i unifikacją prawa polskiego)⁵. Do najwybitniejszych działaczy tego towarzystwa należeli: Adolf Suligowski (1849–1932), prawnik i ekonomista, adwokat, wydawca *Bibliografii prawniczej XIX i XX wieku*; Antoni Górski (1862–1928) prawnik, ekonomista, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Komisji Kodyfikacyjnej, współautor projektu kodeksu handlowego; Władysław Leopold Jaworski (1865–1930), polityk, prawnik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, założyciel i prezes Naczelnego Komitetu Narodowego (1914–1917); Fryderyk Zoll mł. (1865–1948), prawnik, profesor prawa cywilnego na Uniwersytecie Jagiellońskim, główny przedstawiciel metody celowościowej w polskiej nauce prawa cywilnego; Kazimierz Władysław Kumaniecki (1880–1941), prawnik, specjalista z zakresu prawa administracyjnego, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, minister WRiOP (1922).

Członkowie Towarzystwa Numizmatycznego oprócz gromadzenia zbiorów obejmujących książki, medale, monety, pieczęcie, tłoki, autografy wskazywali na konieczność podjęcia badań nad monetą i jej związkami z historią Polski. Podkreślali potrzebę prowadzenia badań nad historią handlu w Polsce oraz konieczność uznania sfragistyki i numizmatyki jako nauk pomocniczych historii. Aktywnymi animatorami działań Towarzystwa byli: Leonard Lepszy (1856–1937), historyk sztuki, zajmował się historią Krakowa, złotnictwem polskim i konserwacją zabytków; Marian Gumowski (1881–1974), numizmatyk, historyk, muzeolog, autor prac z dziedziny numizmatyki, sfragistyki, heraldyki, historii sztuki; Ludwik Piotrowicz (1886–1957), historyk starożytności, profesor Uniwersytetu Poznańskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Utworzenie przez Towarzystwo Muzeum Etnograficznego, instytucji mającej charakter warsztatu pracy naukowej dla etnologów i etnografów, umożliwiło podjęcie kompleksowych badań etnograficznych. Muzeum to było jedyną tego typu instytucją w kraju, której działalność przebiegała wielotorowo, z jednej strony popularyzacja etnografii polskiej (wystawy, odczyty, publikacje), z drugiej – podkreślanie potrzeby prowadzenia badań z zakresu etnografii i etnologii⁶. Twórcą Muzeum i animatorem wielu działań był Seweryn Udziela (1857–1937), etnograf, badacz i popularyzator małopolskiego folkloru i kultury ludowej. Jego prace kontynuował Tadeusz Seweryn (1894–1975), etnograf, historyk sztuki, malarz, profesor Uniwer-

sytetu Jagiellońskiego, badacz polskiej sztuki ludowej, zwłaszcza rzemiosła i plastyki.

Towarzystwo Ekonomiczne aktywnie uczestniczyło w pracach rządu poprzez podejmowanie i realizowanie działań opiniotwórczych. Prowadzone przez członków Towarzystwa ankiety, np. w sprawie powołania Naczelnej Izby Gospodarczej mającej nadzorować decyzje ekonomiczno-finansowe kraju, miały ogromny wpływ na ostateczne postanowienia rządu w sprawach gospodarczych. Opracowanie projektów ustaw: czekowej i o prawie budżetowym, potwierdzają wagę i znaczenie wykonanych przez Towarzystwo prac. Funkcję prezesa Towarzystwa pełnił m.in. Adam Krzyżanowski (1873–1963), ekonomista, profesor ekonomii politycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, doradca rządu w sprawach polityki finansowej, w ekonomii przedstawiciel szkoły neoklasycznej, głosił liberalizm gospodarczy⁷.

Do znacznego polepszenia stanu rolnictwa na terenach Małopolski przyczyniło się Krakowskie Towarzystwo Rolnicze, które poprzez prowadzenie doświadczeń w zakresie hodowli bydła, uprawy zbóż, stosowanie sztucznego nawożenia, a także wykorzystywanie zestawień statystycznych, stanowiących podstawę do obliczania potrzeb krajowej konsumpcji i środków do jej zaspokojenia wpływało na politykę racjonalnego gospodarowania ziemią i jej płodami. Zapleczem badawczym w pracach nad nowymi odmianami i nawozami stał się założony w 1902 r. Zakład Hodowli Roślin i Doświadczalnictwa UJ kierowany przez Stefana Jentysa (1860–1919), fizjologa roślin, chemika rolnego, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, autora prac z zakresu doświadczalnictwa roślin i nawożenia⁸. Wśród prezesów Towarzystwa najwybitniejszą postacią był Wincenty Witos (1874–1945), działacz ludowy, polityk, współtwórca i przywódca PSL „Piast” (1913), premier (1920–1921, 1923, 1926), współtwórca Centrolewu.

Najważniejszym działaniem o charakterze naukowym Towarzystwa Ogrodniczego było prowadzenie badań nad szczepieniem i uszlachetnianiem drzew owocowych oraz przeprowadzanie doświadczeń z przechowywaniem owoców różnych odmian. Do szczególnych osiągnięć zaliczyć można doprowadzenie po wieloletnich działaniach do ujednoczenia produkcji sadowniczej w gospodarstwach indywidualnych. Czołowym przedstawicielem członków Towarzystwa był jego wieloletni prezes Józef Brzeziński (1862–1939), biolog, ogrodnik, działacz oświatowy, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Prace o zasięgu lokalnym, podejmowane dla potrzeb miasta i jego mieszkańców zapewne nie mają ściśle naukowego charakteru, ale ich prawidłowy przebieg często oparty być musiał o konkretne efekty badawcze. Jako pierwszy przykład może służyć Towarzystwo Lekarskie Krakowskie. Do jego ciekawszych w tym względzie inicjatyw należy przeprowadzenie akcji zmierzającej do poprawy szpitalnictwa, powołanie w Krakowie pierwszej stacji pogotowia ratunkowego, organizacja pierwszych kolonii wakacyjnych dla dzieci i młodzieży oraz zwołanie w Krakowie w 1869 r. I Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich⁹. Działająca w ramach TLK Komisja Higieniczna swoje działania prowadziła głównie w kierunku podniesienia bardzo

wówczas zaniedbanego stanu sanitarnego miasta. Owe działania sanitarno-epidemiologiczne dotyczyły m.in. takich problemów jak: walka z chorobami wenerycznymi oraz nieprawidłowe funkcjonowanie wodociągów miasta. Ponadto wystosowano szereg memoriałów do władz miejskich i szkolnych dotyczących nieprawidłowego wykonywania wielu w tym względzie zarządzeń. Problem chorób wenerycznych podjął również Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego czyniąc starania o utworzenie w Krakowie poradni przeciwwenerycznej. Inspiratorem wielu akcji był Franciszek Walter (1885–1950), dermatolog, wenerolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, poza pracami specjalistycznymi autor prac historyczno-medycznych, a także analiz naukowo-lekarskich rzeźb Wita Stwosza.

W grupie działań o charakterze medycznym jako kolejny przykład przytoczyć należy inicjatywy Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, zmierzające do poprawienia katastrofalnego stanu opieki nad psychicznie chorymi w województwie krakowskim, w związku z wstrzymaniem przyjęć do szpitala w Kobierzynie.

Sprawami, którymi Towarzystwo Techniczne Krakowskie zajmowało się przez okres 25 lat, była kwestia wodociągów dla miasta oraz odpowiednie usytuowanie pomnika Adama Mickiewicza (Rynek). Towarzystwo czyniło również wieloletnie starania, aby nowy teatr dla miasta Krakowa budowano siłami i środkami krajowymi. Wspomnieć należy również o podjętych działaniach w kierunku reorganizacji budownictwa miejskiego, nowelizacji ustawy o przemyśle budowlanym oraz utworzeniu Wydziału Organizacji Pracy, Biura Pomocy Wojskowej, a także przeprowadzeniu ankiety w sprawie rozbudowy miejskiej linii tramwajowej¹⁰.

Wkład członków Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w sprawę ratowania zabytków miasta polegał nie tylko na podejmowaniu prac konserwatorskich, ale także na przeciwstawieniu się nie przemyślanym decyzjom władz odnośnie całkowitego wyburzenia niektórych. Towarzystwo utrzymywało kontakt z Urzędem Konserwatorskim oraz brało bezpośredni udział w pracach Państwowej Komisji Konserwatorskiej oraz Radzie Artystycznej przy Zarządzie Miejskim utworzonej w 1907 r. dzięki staraniom członka Wydziału Stanisława Wyspiańskiego. Zarząd Towarzystwa wystąpił również z projektem powołania Konserwatora diecezjalnego dla ochrony zabytków sztuki sakralnej. W zakresie prac konserwatorskich wykonano restaurację Katedry Wawelskiej, grobów królewskich, kościoła Mariackiego i ołtarza Wita Stwosza, konserwację kościoła św. Małgorzaty na Zwierzyńcu, a także zakończono ciągnącą się od wielu lat sprawę uporządkowania i zagospodarowania Rynku i placu Szczepańskiego¹¹. Spośród wielu aktywnych członków Towarzystwa szczególnie należy wymienić: Stanisława Tomkowicza (1850–1933), historyka sztuki – konserwatora, autora pracy z historii sztuki polskiej, głównie Krakowa; Józefa Muczkowskiego (1860–1943), historyka sztuki, działacza publicystę, konserwatora zabytków Krakowa; Feliksa Koperę (1871–1952), historyka sztuki, w latach 1901–1950 dyrektora Muzeum Narodowego w Krakowie, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego; Jana Kantego Dąbrowskiego (1890–1965), historyka,

profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego; Krystynę Pieradzką (1908), historyka, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, która prowadziła badania nad historią Krakowa XIII–XVI w. oraz nad dziejami średniowiecznymi Śląska i Łużyc.

Bardzo ważną sferą działalności wielu krakowskich towarzystw była sprawa metodyki nauczania przedmiotów w szkołach średnich, a niekiedy i na poziomie uniwersyteckim. Zwracano szczególną uwagę nie tylko na opracowanie prawidłowych programów nauczania, ale również na wskazanie konkretnych metod nauczania i ocenę przydatności podręczników szkolnych. Prace kompleksowe dotyczące tego tematu prowadziło Naukowe Towarzystwo Pedagogiczne, w ramach którego funkcjonowała Komisja Pedagogiczno-Dydaktyczna realizująca swe zadania przez podkomisje: a) dydaktyki fizyki, b) dydaktyki biologii, c) dydaktyki historii. W kręgu zainteresowań Towarzystwa znalazły się również problemy historii wychowania, socjologii wychowania i psychologii. Wyniki przeprowadzonych badań naukowych stanowiły teoretyczną podbudowę pod wybrane dziedziny wychowania i nauczania i w tym dopatrywać należy się znaczenia Towarzystwa¹². Głównym inspiratorem i koordynatorem działań był Władysław Heinrich (1869–1957), historyk filozofii, psycholog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, którego zasługą było m.in. umożliwienie rozwoju polskiej psychologii eksperymentalnej. Jego współpracownikami byli: Zygmunt Mysłakowski (1890–1971), pedagog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, reprezentant kierunku socjologii w pedagogice i Stefan Szuman (1889–1972), psycholog, filozof, lekarz, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor prac z zakresu rozwoju mowy, myślenia, motoryki i twórczości rysunkowej dzieci.

Specjalne sekcje dydaktyczne powołane w ramach innych towarzystw prowadziły działania planowe w oparciu o konkretne doświadczenia wniesione ze środowiska szkolnego krakowskiego i dzięki temu miały szansę uzyskania pozytywnych wyników swej pracy. Takie sekcje posiadały: Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Historycznego (Sekcja Dydaktyczna) i Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Geograficznego (Sekcja Pedagogiczna). W sferze zainteresowań pierwszej była sprawa metodyki nauczania historii oraz ocena przydatności podręczników szkolnych. Duże w tym zakresie osiągnięcia miał Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Geograficznego, tworząc w Krakowie silny ośrodek prac metodyczno-dydaktycznych i wiążąc z nim nauczycieli geografii¹³. Wiele zasług położyli tu m.in. Jerzy Smoleński (1881–1940), geograf, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor prac z geomorfologii, oceanografii, antropogeografii, geografii politycznej i geografii Polski oraz Ludomir Sawicki (1884–1928), geograf, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, uczestnik wypraw badawczych do Syjamu i na Półwysep Malajski, do Azji Mniejszej, Afryki i na Półwysep Bałkański.

Aktywne działania Polskiego Towarzystwa Geologicznego w kwestii nauczania przedmiotów geologiczno-mineralogicznych w szkołach różnego typu objęły podobnie jak w poprzednich przykładach programy nauczania oraz ocenę zawartości podręczników z tego przedmiotu. Towarzystwo wystąpiło z ostrym protestem do Mini-

sterstwa WRiOP w sprawie reformy szkolnictwa średniego i wyższego usuwającej z programów szkolnych geologię i mineralogię¹⁴.

Reforma studiów polonistycznych w szkołach średnich oraz na poziomie uniwersyteckim była przedmiotem dyskusji na wielu spotkaniach członków Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Również kwestia metody nauczania języka polskiego znalazła się w sferze zainteresowań członków Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Aktywnymi działaczami Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza byli m.in. Jan Łoś (1860–1928), językoznawca, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, twórca historii gramatyki języka polskiego; Józef Kallenbach (1861–1929), historyk literatury polskiej, profesor Uniwersytetów we Fryburgu, Lwowie i Krakowie, autor monografii i edycji pism Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego; Ignacy Chrzanowski (1866–1940), historyk literatury, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor prac o literaturze staropolskiej i romantycznej. Do czołowych przedstawicieli Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego należeli: Jan Rozwadowski (1867–1935), językoznawca, indoeuropeista, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego; Kazimierz Nitsch (1874–1958), językoznawca, profesor uniwersytetów we Lwowie i Krakowie i wielu zagranicznych akademii, twórca dialektologii polskiej.

Członkowie Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Filologicznego podjęli również działania zmierzające do poprawy dydaktyki języków klasycznych, prowadząc jednocześnie walkę o utworzenie w Krakowie większej liczby oddziałów klasycznych w liceach.

Sprawą ważną dla członków krakowskich towarzystw naukowych była obrona polskości i podejmowanie działań o zachowanie praw narodowych. Konsekwencją tych poczynań było m.in. uzyskanie przez członków Towarzystwa Ginekologicznego Krakowskiego, uczestniczących w Zjeździe Ginekologów w Petersburgu w 1910 r., wszelkich praw przysługujących każdemu wówczas reprezentantowi. Lekarze neurologicy i psychiatrzy, członkowie Towarzystwa Neurologiczno-Psychiatrycznego, przyłączyli się do ogólnego protestu lekarzy – Polaków przedstawionego podczas Międzynarodowego Zjazdu w Brnie (1914), na skutek wykreślenia pod presją Niemiec ze spisu członków Zjazdu Polaków jako odrębnej grupy narodowościowej. Działaniami o szerszym wymiarze politycznym było podjęcie przez członków Towarzystwa Tatrzańskiego obrony Zakopanego przed oddaniem go w ręce niemieckich kapitalistów oraz spór z Węgrami o Morskie Oko. Decyzja Międzynarodowego Sejmiku Rozjemczego w Grazu z 1902 r. potwierdzająca polskość Morskiego Oka była jednym z największych sukcesów Towarzystwa. Po odzyskaniu niepodległości Towarzystwo Tatrzańskie podjęło działania zmierzające do odzyskania Spisza, Orawy i Czadeckiego Okręgu. Wieloletnie prace w tym kierunku prowadziły powstały w 1919 r. Komitet narodowy obrony Spisza, Orawy, Czacy i Podhala¹⁵.

Po r. 1918 funkcja towarzystw naukowych uległa znacznemu poszerzeniu o potrzebę reprezentacji nauki polskiej na forum międzynarodowym. Kontakty te przed rokiem 1918 miały charakter zindywidualizowany, natomiast po odzyskaniu niepod-

ległości przybrały formę zorganizowaną. Towarzystwa zostały zobowiązane do przystępowania do międzynarodowych unii pokrewnych towarzystw, do uczestnictwa w kongresach międzynarodowych, informowania o polskich osiągnięciach poprzez publikowanie sprawozdań z prac w wydawnictwach zagranicznych. Ponadto przyjęta została zasada, iż każda rozprawa naukowa winna być zaopatrzona w streszczenia w jednym z czterech języków obcych: angielskim, niemieckim, francuskim lub włoskim. Krakowskie towarzystwa naukowe starały się sprostać owym wymogom. Współdziałanie na forum międzynarodowym umożliwiło nie tylko realizację nowych zadań, ale też ułatwiło dostęp do najnowszych zdobyczy i osiągnięć. Podnosiło również prestiż i rangę towarzystwa, a przez to i rangę nauki polskiej. Od 1927 r. Polskie Towarzystwo Balneologiczne było członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Hydrologii Lekarskiej z siedzibą w Londynie, a jego członkowie brali udział w międzynarodowych zjazdach w Wiedniu, Pradze Czeskiej, Berlinie i Amsterdamie. W 1919 r. w łonie Towarzystwa Matematycznego powstało Biuro Sprawozdawcze, którego zadaniem było informowanie pism zagranicznych o polskim, naukowym ruchu matematycznym. Od 1921 r. Towarzystwo to było członkiem Międzynarodowej Unii Matematycznej, a jego przedstawiciele uczestniczyli w kongresach matematycznych w Strasburgu (1920), Kopenhadze (1924) i Bolonii (1929). Bardzo ożywione kontakty z zagranicznymi placówkami spółdzielczymi w Anglii, Francji, Włoszech, Belgii i Czechosłowacji prowadziło Towarzystwo Instytutu Spółdzielczego. Polskie Towarzystwo Językoznawcze wchodziło w skład Międzynarodowego Towarzystwa Fonologicznego i reprezentowało polskie językoznawstwo na zjazdach naukowych w Genewie (1931), Rzymie (1933), Kopenhadze (1936). W międzynarodowych zjazdach historyków medycyny w Rzymie (1930) i Madrycie (1935) brali udział członkowie Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny. Oprócz uczestnictwa w międzynarodowych zjazdach i kongresach, wiele cennych inicjatyw o znaczeniu międzynarodowym podjęło Polskie Towarzystwo Geologiczne. W 1922 r. na Międzynarodowym Kongresie Geologicznym w Brukseli z jego inicjatywy powstała Asocjacja Karpacka. Natomiast podczas kolejnego Międzynarodowego Zjazdu Geologicznego w Kopenhadze (1928) na wniosek reprezentantów PTG została utworzona Międzynarodowa Organizacja dla Badań Czwartorzędu.

Powyższe zestawienie faktów i próba ich interpretacji miało z jednej strony wykazać czynniki aktywizujące i hamujące rozwój krakowskich towarzystw naukowych do roku 1939, z drugiej zaś przedstawić dorobek tychże towarzystw w skali lokalnej i ogólnokrajowej. Nie zawsze jednak zebrany materiał źródłowy pozwalał na przeprowadzenie analizy i wyciągnięcie wniosków szczegółowych. Niekiedy należało poprzestać na uwagach natury ogólnej. Nie stanowiło to jednak żadnej przeszkody w wykazaniu prężności działania krakowskich towarzystw naukowych i ich znacznego wkładu w trwały dorobek nauki polskiej¹⁶.

Przypisy

¹ A. Kwaśnicki, *Sprawozdanie z dwudziestopięcioletniej działalności Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego 1866–1891*, Kraków 1891, s. 5; *Towarzystwo Lekarskie Krakowskie. Posiedzenie administracyjne w dniu 13 stycznia 1909 r.*, Prz. Lek. 1909, t. 69, nr 6, s. 99; M. Skulimowski, *Zarys dziejów Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego*, Prz. Lek. 1967, R. 23, nr 4, s. 364.

² *Sprawozdanie z walnego zebrania Polskiego Towarzystwa Balneologicznego*, Pam. Pol. Tow. Baln. 1927, t. 6, s. 8; Z. Godłowski, *Polski Instytut Balneologiczny w Krakowie*, Acta Baln. Pol. 1938/1939, t. 2, z. 3, s. 44; *Sprawozdanie z walnego zebrania Polskiego Towarzystwa Balneologicznego*, Pam. Pol. Tow. Baln. 1934, t. 13, s. 249.

³ S. Pieńkowski, *Towarzystwo Neurologiczno-Psychiatryczne w Krakowie*, Pol. Gaz. Lek. 1923, R. 2, nr 203, s. 361.

⁴ J. Reychman, *Udział Polskiego Towarzystwa Tatrzńskiego w badaniach naukowych Tatr, Podhala, Karpat (1873–1948)*, Wierchy 1948, t. 18, s. 106, 110; *Sprawozdanie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Tatrzńskiego z działalności za czas od 1 marca 1930 r. do 31 marca 1931 r.*, Wierchy 1931, t. 10, s. 16; *Polskie Towarzystwo Tatrzńskie w 1936/37*, Wierchy 1937, t. 15, s. 205.

⁵ *Towarzystwo Prawniczo-Ekonomiczne w Krakowie*, Czas. Praw.-Ekon. 1920, R. 18, z. 1, s. 182, 183; *Towarzystwo Prawniczo-Ekonomiczne w Krakowie*, Prz. Praw. i Adm. 1920, R. 45, z. 1, s. 89.

⁶ S. Udziela, *Sprawozdanie z czynności Muzeum Etnograficznego za drugie półrocze 1928 r.*, tj. od 1 lipca do 31 grudnia 1928 r. s. 1. Archiw. Muz. Etnogr. Spraw. sprzed 1939 r. (br. br. teczek).

⁷ *Notatki ekonomiczno-społeczne*, Prz. Pow. 1922, t. 153/154, s. 236; *Dziesięciolecie Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie (1921–1931)*, Kraków 1931, s. 14.

⁸ *Komisja Rewizyjna o działalności Komitetu C.K. Towarzystwa Rolniczego za rok 1910*, Tyg. Rol. 1911, R. 28, nr 24, s. 264.

⁹ *Towarzystwo Lekarskie Krakowskie. Posiedzenie administracyjne w dniu 13 stycznia 1909 r.*, Prz. Lek. 1909, t. 69, nr 6, s. 99; M. Skulimowski, op. cit., s. 363.

¹⁰ M. Dąbrowski, *Książka pamiątkowa jubileuszu Krakowskiego Towarzystwa Technicznego 1877–1902*, Kraków 1902, s. 14; *Sprawozdanie z działalności Krakowskiego Towarzystwa Technicznego za rok 1890*, Czas. Tow. Tech. Krak. 1891, R. 5, nr 4, s. 42.

¹¹ A. Bochnak, K. Pieradzka, *Czterdziestolecie działalności Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa 1897–1937*, Biblioteka Krakowska 1937, nr 93, s. 52; *Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, Kwart. Hist. 1913, R. 27, z. 1/2, s. 184.

¹² Protokół z Walnego Zgromadzenia NPP odbytego w dniu 2 grudnia 1928 r. Archiwum UJ, sygn. DL – 7.

¹³ *Doroczne Walne Zgromadzenie Krakowskiego Oddziału PTG*, Wiad. Geogr. 1923, t. 1, nr 1, s. 4.

¹⁴ Protokół Walnego Zebrania Polskiego Towarzystwa Geologicznego w Krakowie w dniu 6 listopada 1927 r. Księga protokołów PTG 1927–1945. Spuścizna po K. Maślankiewicz. Archiwum PAN, sygn. K III – 63, nr 195.

¹⁵ *Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Tatrzńskiego za czas od 1 czerwca do 15 czerwca 1919 r.*, Pam. Tow. Tatr. 1920, t. 37 (właśc. 38), s. 1.

¹⁶ Artykuł jest fragmentem obszerniejszej pracy pt. *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845–1939*, Kraków 1994.